

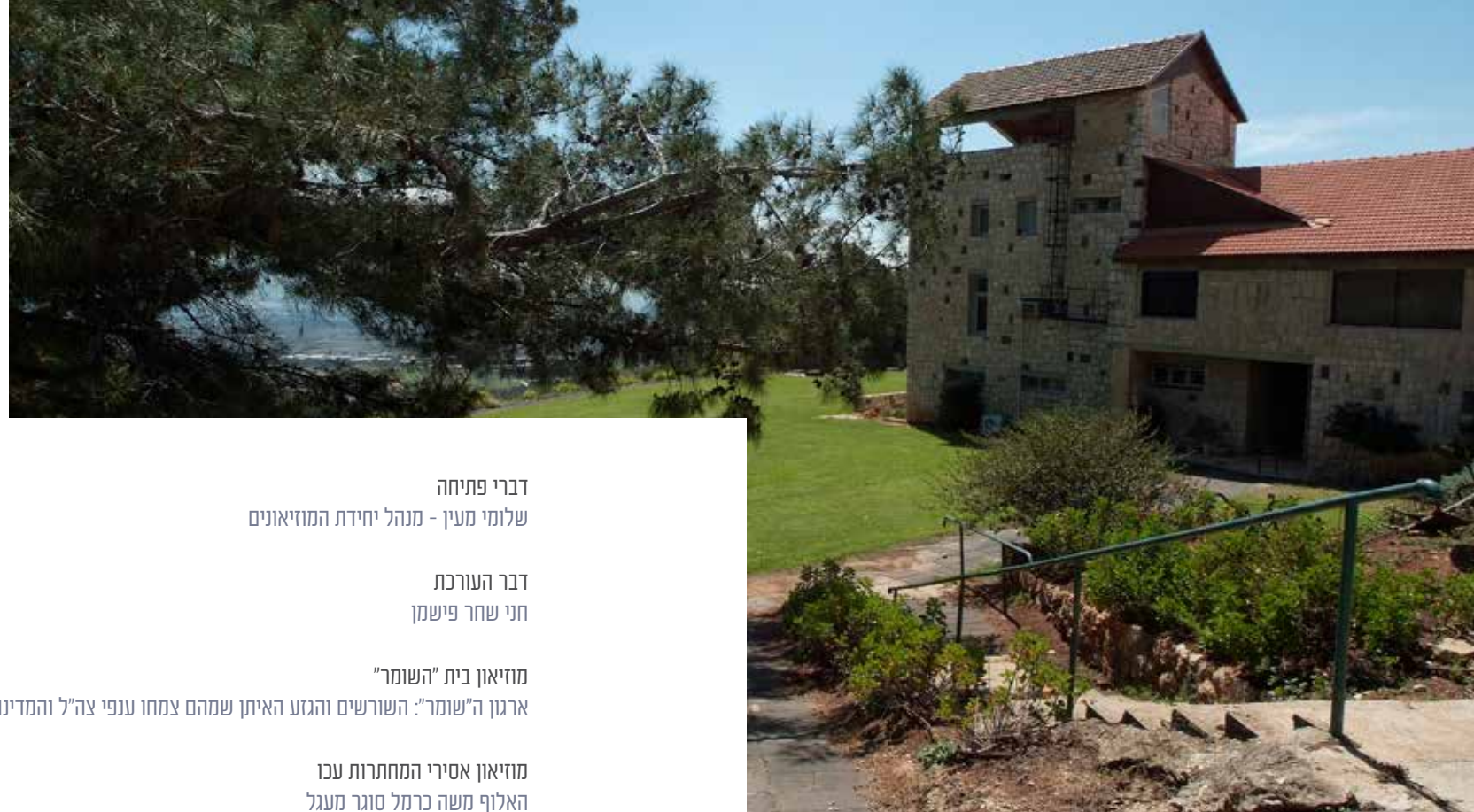

קירות מדברים ברשת

אגף משפחות, הנצחה ומורשת -
יחידת המוזיאונים

גליון מס' 3
ניסן תשע"ח, אפריל 2018

מה בחוברת

- דברי פתיחה
שלומי מעין - מנהל יחידת המוזיאונים
עמ' 4
- דבר העורכת
חני שחר פישמן
עמ' 5
- מוזיאון בית "השומר"
ארגון ה"שומר": השורשים והגזע האיתן שמהם צמחו ענפי צה"ל והמדינה
עמ' 6
- מוזיאון אסירי המחטרות עכו
האלוף משה כרמל סוגר מעגל
עמ' 10
- מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן
תחכום ותעוזה בלב ים
עמ' 12
- מוזיאון בית הגדודים
יוצאי הצבא הבריטי בימי מלחמת העצמאות
עמ' 14
- מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב
תוכנית ד' ומבצע "נחשון", הקרב על טירת צבי
עמ' 16
- מוזיאון הפלמ"ח
"ביום הראשון למדינת ישראל אני סיימתי את הקריירה הצבאית שלי"
עמ' 18
- מוזיאון האצ"ל
האצ"ל במבצע קילשון
עמ' 20
- מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)
הקרבות על יהודייה ומשמר הירדן
עמ' 22
- מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל
בשבי ירדן
עמ' 24
- מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ("איר")
ממחלתר לצבא הגנה לישראל
עמ' 26
- מוזיאון אסירי המחטרות ירושלים
משלט נחשון; בריחת שנים עשר האסירים
עמ' 28
- פרטי קשר מוזיאונים
עמ' 30

חברי מערכת:

חני שחר פישמן, עורכת
שרה סויסה
ד"ר עפר בורד

עריכה לשונית: משה אור, שירה מרמורשטיין
עיצוב גרפי: זאב אלדר

קוראים נכבדים,

אני שמחה להגיש לכם את הגיליון השלישי של 'קירות מדברים ברשת', היוצא ערב יום העצמאות ה'תשע"ח.

בגיליון זה ביקשנו לחבר את דור תש"ח לדור תשע"ח ואת עולם התוכן המוזיאלי של יחידת המוזיאונים למורשת של מדינת ישראל ערב עצמאותה.

לפניכם אחד עשר מאמרים שנכתבו על ידי עובדי היחידה ועוסקים באירועים היסטוריים שהתרחשו במלחמת העצמאות ומסופרים ומוצגים במוזיאונים.

הגיע יום העצמאות ה-70 של מדינת ישראל אך אנו ממשיכים להיאבק על עצמאותנו. ובצד המאבק עומדת לנו המורשת הביטחונית-ערכית שהתחייבנו להנחילה מדור לדור. יגאל אלון כתב: "עם שאינו מכבד את עברו, גם ההווה שלו דל ועתידו לוט בערפל" ומכאן שחובה עלינו לשוב ולספר, לשוב וללמד את הדור הצעיר את סיפורי דור הנפילים, שחלמו ונלחמו על הארץ הזאת.

אני מזמינה אתכם לבוא ולחגוג אתנו 70 שנה של עצמאות באחד עשר המוזיאונים הפזורים ברחבי הארץ, וליהנות משלל פעילויות מגוונות לכל המשפחה. ביום העצמאות המוזיאונים פתוחים לקהל הרחב ללא תשלום.

ועוד דבר אחד אחרון, אם ברצונכם להאיר את עינינו, אם מצאתם שיש לכם שאלה, תהייה, בקשה, חומר או מוצג למסירה, אם אתם או מי מבני משפחתכם רוצה לתת עדות חיה על האירועים שמסופרים ביחידה, אני מזמינה אתכם לפנות אלינו:

hani_shachar@mod.gov.il

מאחלת לכם קריאה ולמידה מהנה
הג עצמאות שמח
שלכם,
חני שחר פישמן
עורכת

מכובדיי כולם,

יום העצמאות תשע"ח יעמוד בסימן חגיגות השבעים להקמת מדינת ישראל - שבעים שנות עשייה, הגנה ולחימה על הגבולות, בנייה, שיקום, חדשנות ויצירתיות.

הגיליון הנוכחי של "קירות מדברים ברשת" המופץ לקראת יום העצמאות השבעים של המדינה, הינו השלישי והמרשים ביותר מגיליונות השנה האחרונה.

בגיליון סיפורי מורשת והיסטוריה אישיים ולאומיים, המספרים וחושפים טפח אחד מיני אלפים המרכיבים את פאזל מורשת המלחמות והמאבק להקמת המדינה, טרום הקמתה:

ממשמרתם של חברי "השומר" בראשית המאה הקודמת, שהיוו את המסד לבניין צה"ל לדורותיו, ועד סיפורו האישי של האלוף (מיל') משה כרמל, מאסירי כלא עכו, מפקד חטיבת כרמלי וחזית הצפון במלחמת העצמאות; ממבצע "שודד" של הפל"ם, מאמץ בולט כבר אז, במלחמת העצמאות, למניעת משלוח אמל"ח לאויבנו, ועד סיפור חייו של רמטכ"ל צה"ל הראשון, רא"ל יעקב דורי, המונצח במוזיאון בית הגדודים.

לצידם סיפורו של כרמי הבל אשר נפל בשבי ירדן בתום הלחימה על העיר העתיקה בירושלים, סיפורם המדהים של בני הזוג טובה ומשה סבוראי ואסירי המחנות בבית הכלא בירושלים, וכן סיפוריהם של לוחמי המחנות ה"הגנה" והפלמ"ח, האצ"ל ולח"י במלחמתם ובמאבקם על עצמאותנו בארצנו - כולם היו לוחמינו, וגיבורינו. גאוה גדולה לנו במעשיהם ובמורשתם.

עובדי המשרד היקרים וכלל אזרחי ישראל - אתם ובני משפחותיכם מוזמנים בהמוניכם לחגוג עמנו את יום העצמאות השבעים להקמת המדינה.

אני מאחל בהזדמנות זו לעובדי ולעובדות יחידת המוזיאונים ולעובדי אגף משפחות, הנצחה ומורשת, לחיילים ולחיילות, לבנות השירות, לסטודנטים, למתנדבים ולבני משפחותיהם - מכובדיי כולם - חג עצמאות שמח!

בברכה,
שלומי מעין
מנהל יחידת המוזיאונים

המשוריין המכונה "המפלצת" בכפר גלעדי עם לוחמים במלחמת העצמאות. (ארכיון בית "השומר")

"הדוידקה המשופרת" שיצרה במסגריית כפר גלעדי בשנת 1949. צולם בכניסה למוזיאון בית "השומר". צילום: זוהר מונסונגו

מוזיאון בית "השומר"

ארגון "השומר" - השורשים והגזע האיתן שמהם צמחו ענפי צה"ל והמדינה

ארגון "השומר", ארגון השמירה העברי הראשון בארץ, פעל עוד לפני קום המדינה בשנים 1907-1920

חברי הארגון הציבו לעצמם שלוש מטרות עיקריות: שמירה עברית, עבודה עברית והתיישבות עברית. בתחום הביטחוני היווה "השומר" בסיס איתן לארגונים הצבאיים שבאו אחריו. לא בכדי אמר דוד בן-גוריון על הארגון: "אבות רבים יש לצה"ל, אבל רק סבא אחד - 'השומר'".

ערכיו של הארגון, דרכי פעולתו, תהליך ההכשרה והקבלה שעברו חברי הארגון חלחלו לארגון "ההגנה", הפלמ"ח ו"לצה"ל" עצמו. כדוגמה אחת מני רבות, ניתן לציין את פועלם של **צבי נדב וישראל שוחט**, ממנהיגי הארגון, בקידום תחום התעופה העברית בארץ; כבר ב-1924 יצא ישראל שוחט לאירופה וחיפש מקומות הכשרה ל"בחורים" כקצינים וטייסים. ב-1935 הוא ייסד אגודה לעידוד הטיס בארץ ישראל, שנקראה "קלוב ארצישראלי לתעופה הגמל המעופף". כעבור שנים המשיך בנו, גדע (גדעון) שוחט, את דרכו, הוכשר כטייס (מחזור א' של טייסי חיל האוויר), והיה מבכירי חיל האוויר ומפקדיו.

לאורך השנים יצאו מקיבוץ כפר גלעדי בניים רבים שהיו לטייסים בחיל האוויר הישראלי, ולמרבית הצער, חלקם אף נפלו בעת מילוי תפקידם.

גם בתחום העבודה וההתיישבות השפיעו אנשי "השומר" על הדורות הבאים אחריהם

בשנים שקדמו להקמת המדינה הם היו שותפים לסלילת כבישים, הקמת יישובים, ומעורבות בטחונות-פוליטית. אנשי "השומר" כבר היו בשנות ה-50-60 שלהם כאשר הוקמה המדינה ב-1948, והמשיכו לתרום מניסיונם ומכוחם למדינה הצעירה. להלן מעט מסיפורי חלק מהדמויות שפעלו בתקופה זו:

מבחינה ביטחונית - תרם **צבי וולף** לש"י מידיעותיו הרבות. קשריו עם תושבי הארץ הערבים סייעו לשירות המודיעין בתקופת מלחמת העצמאות ולאחריה. גם **פנחס שניאורסון**, שנודע ביחסיו הטובים עם האוכלוסייה הערבית ובבקיאותו

בשפתה, סייע להתארגנות המדינה שזה עתה קמה: לאחר מלחמת השחרור עבד פנחס שניאורסון ביפו, במשרד המיעוטים. שניאורסון כל כך התחבב על האוכלוסייה, עד שנקרא בפייהם: 'מגן האסלאם'.
יעקב פת ריכז באפריל 1948 את האספקה לירושלים הנצורה ואת הצנחת צורכי הרפואה ליישובים מנותקים. מאוחר יותר זכה לשרת בדרגת סגן אלוף בצה"ל בראש המדור לתפקידים מיוחדים.

אברהם חסין גויס במלחמת העצמאות להקמת הביצורים בצפון. גם **אהרון ומלכה רום**, שחיו במושב באר טוביה, היו שותפים פעילים מבחינה ביטחונית. אהרון שימש במלחמת העצמאות כמא"ז וחבר ועדת הביטחון. הוא עסק בעבודת ביצורים ביום, שמירה בלילות ועזרה ליישובים הצעירים. מלכה רום, אשתו של אהרון, סייעה למלווי השיירות שירדו דרומה, והגישה עזרה במרפאת המושב, שאליה הובאו פצועים מחזית הדרום.

בנושא הקרקעות והאדמות - לאחר מלחמת השחרור היה **משה זלודין** עסוק באולת קרקעות ובהסדר האדמות הנטושות.

בניהם ובנותיהם של אנשי "השומר" היו אנשים צעירים בתקופת מלחמת העצמאות, ותרומתם למלחמה ולקרבות על המדינה שזה עתה קמה עלתה להם לעיתים גם בחייהם

אברהם אביגדורוב (בומצ'יק), בנם של גד ורחל אביגדורוב, זכה באות ההצטיינות הגבוה ביותר של צה"ל. במהלך מלחמת העצמאות הסתער אברהם אביגדורוב על שיירת מכוניות עמוסות נשק ותחמושת של האויב. ביריות מתת-המקלע שלו חרץ אברהם את גורל הקרב לטובתנו אף שנפגע באופן קשה. על מעשה גבורה זה ניתן לו אות **גיבור ישראל**.

ירובעל והלל לביא, בניהם של שלמה ורחל לביא, נפלו במלחמת השחרור: ירובעל בגלבוץ והלל בנגב.

יריב שיינבוים, בנם של בנימין וברוריה שיינבוים, נפל עם מטוסו במלחמת השחרור

בגבעת דיר עמר, היום הר איתנים.

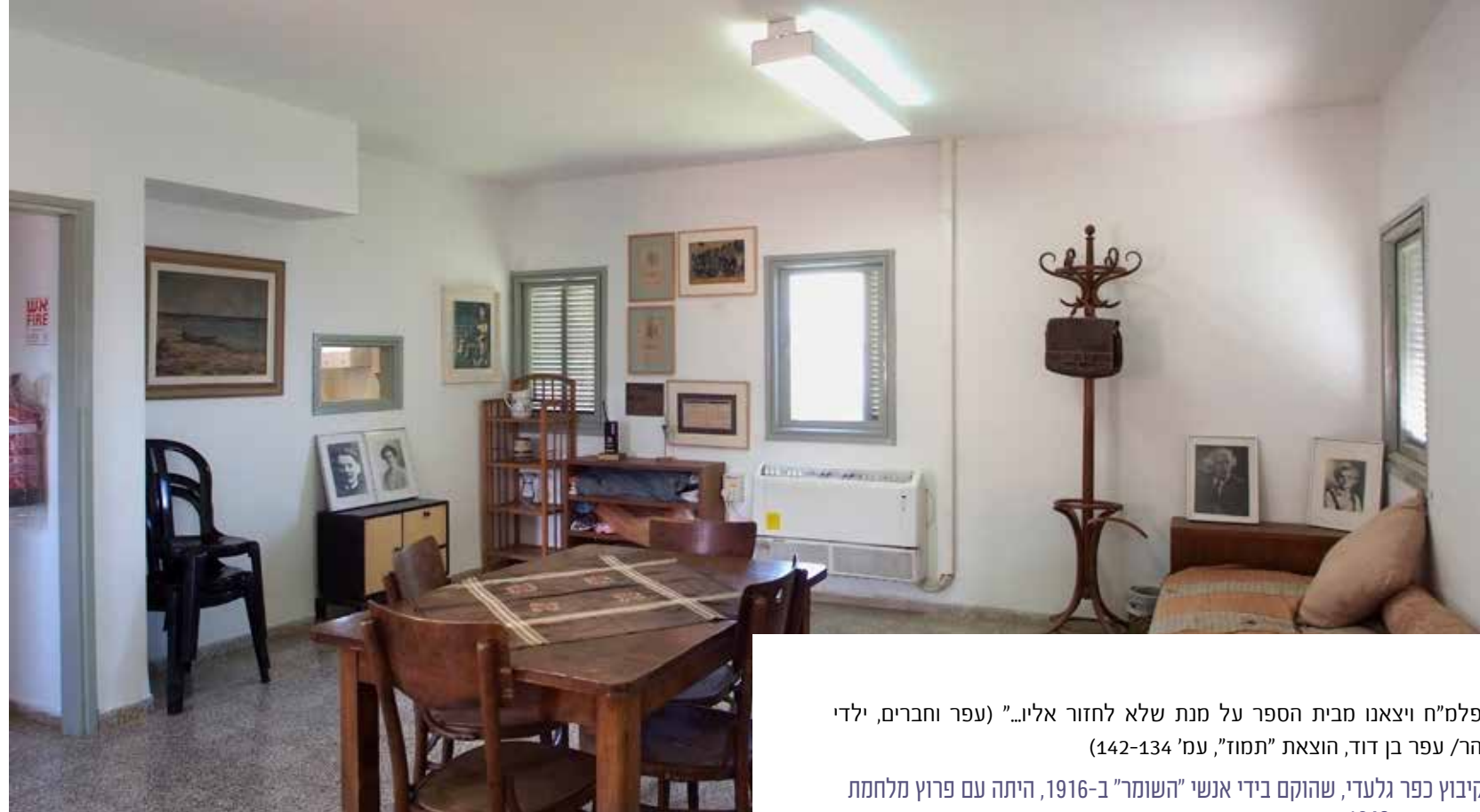
תמר ברנובסקי, בתם של מנדל ובתיה ברנובסקי, הייתה בין חברי קיבוץ רבדים שעלו לגוש עזיון ונמנתה עם אלו שנפלו שם בשבי ב-15 במאי 1948.

משפחת חיים ועטרה שטורמן, שהיו מעמודי התווך של ארגון "השומר", שילמו מחיר יקר על המעורבות בביטחון המדינה לפני ואחרי הקמתה: חיים שטורמן, איש "השומר", נהרג ב-1938 כאשר הרכב שבו נהג עלה על מוקש. בנו - משה שטורמן, שהיה חבר פלמ"ח בגדוד העמק, נהרג ב-1948 בקרב על סמריה. חיים שטורמן הנכד, שנקרא על שם סבו, קיבל את עיטור המופת על אחת הפעולות שבהן השתתף. הוא נהרג ב-1969 בפשיטה על האי גרין במפרץ סואץ. שנה לאחר מכן, נהרג אמיר ברין, נכד נוסף למשפחת שטורמן, כאשר פינה מוקשים בגזרת סיני.

מורשתם של אנשי "השומר", דרך חייהם והערכים שלאורם פעלו השפיעו על הדורות שגדלו בקיבוץ כפר גלעדי לאורך השנים

עפר בן דוד, בן קבוצה א' מקיבוץ כפר גלעדי מספר: "למקווה ישראל הגעתי בגיל 16 וארבעה חודשים. לאחר מסיק הזיתים כמובן... פחות משלושה חודשים לפני החלטת עצרת האו"ם על הקמת המדינה, ולא הספקנו לנשום אפילו לרגע..." כבר בשבוע הראשון לשהותו ב"מקווה ישראל" גויס בן דוד לפעול בשורות הש", עבר קורס להפעלת מכונת ירייה, והצטרף גם לקורס מפקדי עמדות. בקורס מכונות הירייה נתקל במכונת ירייה שנקראה "שוורצלזוה". כותב בן דוד: "מכונת ירייה גדולה, כבדה, שמקוררת במים וניזונה בסרט תחמושת מבוד. רק עוד מכונה אחת כזו ראיתי, בסליק שמתחת המגרסה בכפר גלעדי... מאחר שהייתי כבר מאומן בנשק, הרי שלימוד מכונת הירייה היה פשוט ביותר, והידע הדרוש נקלט היטב". עפר בן דוד מוסיף ומפרט על סדר הלימודים ב"מקווה ישראל" - בחלק מהיום למדו ובחלק השני עבדו. בן דוד מספר על מוריו ועל המקצועות השונים שאותם רכש: "כשעבדנו במסגרייה נתנו לנו לשייף צינורות באורך לא גדול ועוד

מוזיאון בית "השומר"

כל מיני עיסוקים תמוהים. לימים למדנו לדעת שהשתתפנו ביצירת ה'דוידקה', מרגמה פרימיטיבית שירתה פגז למרחק קצר מאד... ולקחה חלק מכריע בכיבוש צפת". על כ"ט בנובמבר מספר בן דוד: "רקדנו קצת, לא הרבה - עדיין לא ידענו מה זאת מדינה, איך אוכלים דבר כזה, מה המשמעות ההיסטורית של המהלך. אז רקדנו כדי לצאת ידי חובה והלכנו לישון. בבוקר קמנו לתוך מלחמה... כבר באותו לילה היו יריות והתנקשויות, ובית הספר הפך למרכז צבאי גדול... חלק מהמורים והמדריכים גויסו מיד... התחלנו לשמור על בית הספר עם נשק ביד ותחמושת... השמירה נעשתה בזוגות, מורה ותלמיד במשמרת."

עפר בן דוד ממשיך ומספר גם על ליל הכרזת המדינה על ידי בן גוריון, והתקופה שבאה מיד אחר כך: "באוויר כבר עמדה האפשרות שצבאות ערב יפלו... ואכן, לא עברו יום-יומיים ומטוסים הפציצו אותנו... היקב, שהיה בעיבורו של בית הספר, היווה מקלט נגד הפצצות והפגזות. בזמן הזעקה הלכנו ליקב, הלכנו, לא רצנו. חושבני שבמוחות הצעירים שלנו, אנחנו, בני כפר גלעדי, זכרנו את ליל הפלישה לסוריה ב-41', כאשר היה רעם תותחים אדיר ומתמשך, אבל לא היו נפגעים... אז הרגשנו חסינים. לא הסכמנו לרוץ..." בסוף ספרו מתאר עפר בן דוד את החלטתם המשותפת של בני גילו - לצאת יחד כקבוצה להכשרה ולהגשמה בפלמ"ח: "ב-11 ביוני 1948 אמרנו שלום לבית הספר. עלינו על משאית ירוקה שנשלחה ממטה

הפלמ"ח ויצאנו מבית הספר על מנת שלא לחזור אליו..." (עפר וחברים, ילדי ההר/ עפר בן דוד, הוצאת "תמוז", עמ' 134-142)

בקיבוץ כפר גלעדי, שהוקם בידי אנשי "השומר" ב-1916, היתה עם פרוץ מלחמת העצמאות ב-1948, התארגנות ביטחונית מיוחדת

במלחמת השחרור ריכז "צבא ההצלה" הערבי כוחות על גבול לבנון, ואיים לתקוף את יישובי אצבע הגליל. בכפר גלעדי החלו לבצר נמרצות את כל היישוב והקימו עמדות ומקלטים. כמו כן, המכוניות של הקיבוץ שוריינו כך שנקראו "המפלצת" ועזרו בפינוי הדרך לשיירות בגליל העליון.

כתוצאה מנחישותה של כפר גלעדי להחזיק מעמד החליטה המפקדה לפנות את ילדי מנרה הנצורה לכפר גלעדי. הפינוי הראשון בלילה היה רגלי, ואת הילדים נשאו הלוחמים על גבם. חודש אחר כך הועברו גם ילדי דן לכפר גלעדי באופן זמני.

בהמשך, כאשר המצב נהיה מסוכן יותר ויותר, החליט המטכ"ל לפנות את כל הילדים מיישובי אצבע הגליל. ילדי כפר גלעדי פונו ללא הוריהם למלון בחיפה. בקיבוץ ערכו רשימה מסודרת: מי דואג לבגדים, לרהיטים, לכלי מטבח ולעזרה ראשונה. אפילו נכתב: "יש צורך שאחד הסנדלרים ייסע".

הייתה זו תקופה קשה לכולם. כעבור ארבעה חודשים הוחזרו הילדים הביתה. חברי כפר גלעדי עצמם גויסו להגנת האזור והוצבו בצפת, נבי יושע, ראש פינה, משמר הירדן, מטולה ועוד. למרבה הצער, חלק מהחברים נפלו על משמרתם, חלקם נפלו בשבי האויב, והיו שנפצעו.

עטרה שטורמן כתבה בזיכרונותיה: "באתי כל כך צעירה ל'השומר' וחונכתי על יסודות תנועה זו - תנועה שידעה להקנות לאדם הפשוט שבשורותיה את הרגשת חשיבות חייו, וגם לגלות בו ניצוצות של שאר רוח וכוחות למלא תפקידים יישוביים וביטחוניים חשובים..."

עלינו לדעת ולזכור - גם היום, כאשר למדינת ישראל כבר מלאו 70 שנה, וניתן להביט בסיפוק על ההישגים שנצברו לאורך השנים, עדיין יש מקום לכל אחד ואחת מאיתנו להיות מודע לחשיבותו, לגייס את שאר הרוח שבו ולתת מעצמו ומליבו למשימות החברתיות, החינוכיות, ההתיישבותיות והביטחוניות שעדיין ניצבות לפנינו - כדי שמדינת ישראל תמשיך לפרוח ולשגשג!

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

האלוף משה כרמל סוגר מעגל

כדי להיכנס למוזיאון אסירי המחתרות עכו עליך לעבור בשדרת אסירי המחתרות. השדרה מוקדשת לזכרו של האלוף משה כרמל. שמו של משה כרמל נקשר לכלא עכו פעמיים: בפעם הראשונה כאסיר ובפעם השנייה כמפקד חזית הצפון ומשחרר עכו במלחמת העצמאות.

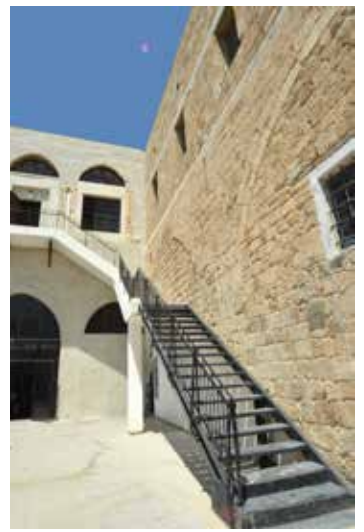
שדרת אסירי המחתרות

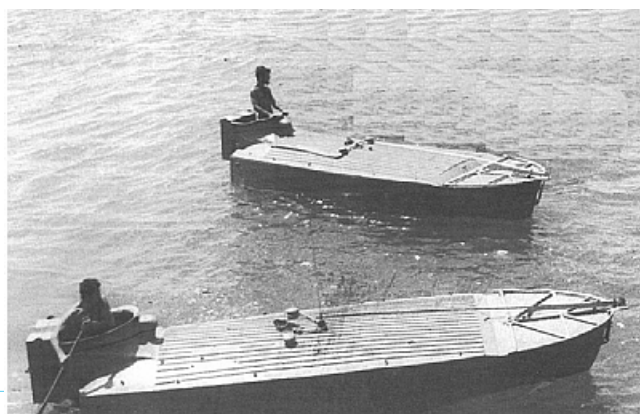
אסיר עכו

משחרר עכו

בספטמבר 1939 התקיים ביבנאל הקורס השני למפקדי מחלקות של ה"הגנה". כרמל היה סגן מפקד הקורס. במהלך שיעור של כרמל בפני חניכיו הופיעו קציני משטרה בריטים ובחיפוש שערכו נמצא נשק. לאחר עזיבת הקצינים הוחלט להעביר את הקורס מיידית לג'וערה. אחת מתוך שתי הקבוצות שיצאו לג'וערה ובה 43 (מ"ג) מדריכים וחניכים נתגלתה בדרך ע"י הבריטים, נעצרה והובלה לכלא עכו, ביניהם משה דיין ומשה כרמל. וכך כתב כרמל בזמן שהותו בכלא: "זה עתה ירד הערב על תאנו הכהה, הצר והמוארך. ארוכים יוגעים הם ערבי הסוהר האפלים. בית קיבול הם לזיכרונות וכיסופים מכרסמים. שונים הם ערבינו פה. יש מהם שקטים - דוממים ויש מהם רועשים - גועשים. יש ערבי ייחוד, כשכל אדם מתכנס לתוך עצמו, ויש ערבים שרוח קיבוצית גורפת את הכול כצנפה אחת (...)" בזיע, בדם.

סירות הנפץ מתאמנות בכנרת

ה"ארג'ירו" בעת המפגש עם קורבטות חיל הים (מארכיון המוזיאון)

הצגת "מבצע שודד" בתצוגת המוזיאון

סירה נפיצה המוצגת במוזיאון ההעפלה וחיל הים

מכתב הוקרה של ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון ללוחמים שהטביעו את האמיר פארוק

תחכום ותעוזה בלב ים

מבצעי "שודד" - 1948

"בשנת 1948 לא היו אמצעים למעקב... אז פעלה רשת של עלייה ב'. בראש הרשת עמדה עדה סירני, שיצרה קשרים הדוקים עם השלטונות באיטליה, בעזרתם יכלנו לעקוב אחר האפשרות להוצאת הנשק מתחומי איטליה". מתוך עדותו של דוד בן חורין

ביוני 1948 חלה הפוגה ממושכת בכל חזיתות מלחמת העצמאות והוטל אמברגו על המדינות המשתתפות במערכה. אולם גם במשך הפוגה לא נפסקה המערכה לשיבוש פעולות הרכש של האויב בחו"ל והבאתו ארצה. מבצעי "שודד" הביאו ללכידת אחד ממשלוחי הנשק הגדולים שנרכשו בידי הערבים בצ'כוסלובקיה ושהיו מיועדים לכוחות הערביים בא".

המבצע כלל סדרה של פעולות שנערכו בזמנים שונים נגד אותו מטען נשק

שיאו של המבצע התרחש באוגוסט 1948, כאשר דוד (דודליה) בן חורין ועובד שדה (אלחוטן) יצאו לים בספינת דייגים, כדי לארוב לספינה האיטלקית "ארג'ירו", שנשאה עליה נשק ותחמושת אשר נועד לכוחות הערביים בא". כעבור יום התגלתה הספינה. דוד ועובד לבשו מדי קצינים איטלקים והתקרבו ל"ארג'ירו". האונייה עצרה את מהלכה מפני שרב החובל חשב כי הם מספינת המשמר האיטלקי. הייתה זו ההזדמנות שלה חיכו... הם טיפסו על הסיפון עם אקדחים שלופים והציגו את עצמם כקצינים איטלקים. דודליה הודיע למפקדים שבשל המבצע החשוב, השלטונות מסרו לו את הפיקוד על האונייה וכך הם השתלטו על האונייה באופן סופי.

הפקודה הראשונה הייתה שינוי כיוון - לעבר מצרים

בבוקר ה-26 באוגוסט, סמוך לכרתים הופיעו הקורבטות הישראליות ה"ודג'וד" וה"הגנה" והשתלטו על האונייה. דודליה ועובד עשו עצמם נדהמים מזה שה"אויב" גילה אותם. הם החלו במלאכת הפריקה, כאשר יום שלם ארכה העברת הנשק לקורבטות ובסיום המלאכה נגחה אח"י "וודג'וד" בחרטומה של ה"ארג'ירו", אשר שקעה למצולות הים. המבצע הסתיים בהצלחה רבה והביא לתגבורת לא

צפויה של כ-8000 רובים וכ-8 מיליון כדורים. ההשתלטות על הספינה זכתה לכינוי "מבצע גור" על שם חלל מלחמת העצמאות, בנו של שאול אביגור, מפקד המוסד לעלייה ב'. אנשי הצוות של ה"ארג'ירו" הועברו למעצר בישראל. באותו הזמן נעצר יוס'לה דרור איש הפל"ם ע"י השלטונות באיטליה. כעבור כחצי שנה הוחלף דרור באנשי ה"ארג'ירו" וחדר לארץ.

"האמיר פארוק"

בסוף אוקטובר 1948 בעת "מבצע יואב" (כיבוש צפון הנגב) יצא חיל הים לחסום את נתיבי האספקה והתגבורת של המצרים ברצועת עזה. ב-22 בחודש יצאה יחידת החבלה הימית (לימים "שייטת 13") לפעולה. החבלנים הימיים ועמם סירות הנפץ הובלו על גבי אוניית האם, אח"י מעוז.

סירות הנפץ נבנו ע"י הצי האיטלקי ונכנסו לשירות פעיל בחיל הים ביחידה לחבלה ימית ממלחמת העצמאות ועד שנות ה-70. בחרטומה של כל סירה הייתה חבית המכילה כ-300 ק"ג חומר נפץ. אוניית האם מביאה את הסירה לאזור התקיפה. הסירה מופעלת בידי לוחם אשר יושב בירכתייה ומכוון אותה כלפי המטרה. כאשר הסירה מגיעה למרחק של כ-100 מטר מן המטרה, פותח הלוחם את נצרת ההפעלה וקופץ למים עם מצוף עץ קטן, אשר מחובר לגופו ובעת ההפלה שימש לו כמשענת גב. סירת הנפץ ממשיכה לעבר המטרה, פוגעת באונייה, מתפוצצת ובד"כ גורמת לטביעתה של אוניית המטרה.

מפקד הפעולה, יוחאי בן נון, נערך להשמדה של שני כלי שיט מצריים "האמיר פארוק" - אוניית הדגל של הצי המצרי ושולת המוקשים המלווה אותה המשימה מוטלת על חמישה לוחמים בשלוש סירות נפץ וסירת איסוף, כאשר אחת נועדה לתקוף את "האמיר פארוק", השנייה את שולת המוקשים והשלישית

הייתה אמורה לשמש כעתודה - שבה היה יוחאי בן נון. יוחאי בן נון מספר: "ראיתי שאין כלי שיט לאסוף את האנשים מהמים לאחר הפעולה. חקרתי את קפריוטי (מדריך איטלקי) על כך, והוא ענה לי '...מי חשב על זה בכלל?!' הסתבר ממנו שהתדרוך שנתן לאנשי הקומנדו האיטלקים היה או ליפול בשבי או למות על מזבח המולדת. אנחנו לא היינו יכולים להרשות לעצמנו תפיסה כזאת, אז מצאנו דרך להפוך את אחת הסירות לסירת איסוף."

סירות הנפץ יצאו אל תוך הלילה והגיעו לעמדת הזינוק מול חרטומה של "האמיר פארוק"

הסירה הראשונה - זינקה ופגעה ב"אמיר פארוק" - מפעילה הצליח במשימה. הסירה השנייה - מפקדה טעה ובמקום אל שולת המוקשים גם הוא שיגר את סירתו לעבר "האמיר פארוק". יוחאי הבחין בטעות ושיגר את סירתו לעבר שולת המוקשים. תוך כדי תנועה נלכד באור זרקור ונקלע למסחי' אש כבדים. למרות כל זה, המשיך יוחאי במשימה תוך גבורה עילאית.

יוחאי בן נון מספר: "יצאתי לקראת שולת המוקשים... כ-100 מטר ממנה משכתי בידי הפעולה. הידית משחררת שתי נצרות ומצוף שאליו אני קשור בחבל. משכתי את ידית הפעולה עד שהידית התקפלה לי ביד והמצוף לא השתחרר, המצוף נשאר מחובר לסירה ואני אליו. ניתכה עלי אש מאד צפופה, הייתי במרכז של תאורה והאונייה הייתה בתנועה מהירה. ראיתי שהמטרה מתקרבת במהירות עצומה... טיפסתי מעל המצוף שלא השתחרר, וקפצתי לים כשאני קשור אל הסירה בחבל. נגררתי במים כמה מטרים ואז לשמחתי נקרע החבל אך גם חתך בי חתך עמוק. הסירה דהרה לכיוון שולת המוקשים ונשמעה התפוצצות גדולה". בפעולה זו טובעה אניית הדגל של הצי המצרי, "האמיר פארוק", ובה חמש-מאות נפש, ביניהם קצינים בכירים, אנשי חצר המלך וקרובי משפחתו. הייתה זו פעולה שהטתה את כף המאזניים במערכה הימית. לאחריה ועד סוף מלחמת העצמאות לא נראו כוחות אויב במים שלנו. על השתתפותו בפעולה זו קיבל יוחאי בן נון את אות הגבורה.

הגדוד הראשון היה מורכב מ-150 חיילים ונשקם היה מילואים בלבד. הם נלחמו בלחימת חבלה ובמבצע נגד המנדט הבריטי. המבצע נכשל והגדוד נסוג לירושלים.

מוזיאון בית הגדודים

יוצאי הצבא הבריטי בימי מלחמת העצמאות

במסגרת שירותם בצבא הבריטי הניחו חיילי הגדודים העבריים במלחמת העולם הראשונה ומתנדבי היישוב הארצישראלי במלחמת העולם השנייה בסיס לצבא עברי. עם הקמתו של צה"ל התגייסו רבים מיוצאי הצבא הבריטי לשורותיו, תרמו מניסיונם וחלקם אף השתתפו במלחמת העצמאות. ביניהם הרמטכ"ל הראשון של צה"ל ומפקד אגף ההדרכה.

חיים לסקוב (ארכיון צה"ל)

על תרומתם של ותיקי הצבא הבריטי להקמת צה"ל
כתב דוד בן-גוריון בנובמבר 1948 ביומנו:

"אבתם בנותן אמונתם בציונים... אב חלק באימונו ובהצלחתו אל צבא האנר אשורא."

יעקב דורי - סמל ב"גדוד הראשון ליהודה" (מתצוגת מוזיאון בית הגדודים)

חיים לסקוב - ראש מחלקת ההדרכה הצבאית בצה"ל

חיים לסקוב גדל בחיפה. בנעוריו הצטרף ל"הגנה" ושירת בתפקידים שונים. בזמן מלחמת העולם השנייה התנדב לצבא הבריטי ושירת כקצין בגדוד השני של החטיבה היהודית הלוחמת (הבריגדה). לימים הגדיר לסקוב את מניעי ההתנדבות לצבא הבריטי ואמר כי אחת המטרות הייתה "להקים גרעין לצבא יהודי סדיר". בסיום המלחמה שב לפעילות ב"הגנה" ומונה להיות קצין ההדרכה. עם פרוץ מלחמת העצמאות התבקש להכין את מערך ההדרכה וארגן את קורס הקצינים הראשון. לאחר כמה חודשים כמפקד בחזית היה למפקד אגף ההדרכה בצה"ל בדרגת אלוף. לסקוב ראה את תפקידו של חייל צה"ל כמי שאחראי לביטחון המדינה כאילו היה שר. לדבריו, החייל צריך להיות בעל ידע במקצועות צבא רבים ועם זאת להתמחות במקצוע מיוחד משלו, ולהיות בקיא בו. תפקידו של המפקד הוא לשרת את אנשיו ולשאת את רעיון קיומו העצמאי של העם, שהוא המוטיב המניע לצבא.

יעקב דורי - הרמטכ"ל הראשון של צה"ל

יעקב דורי (דוסטרובסקי) גדל בחיפה. בימי מלחמת העולם הראשונה התגייס לצבא הבריטי ושירת בגדוד העברי ה-40 של קלעי המלך, "הגדוד הארצישראלי". דורי התגייס בהיותו בן 18 והשתייך לפלוגת "התינוקות" - כינוי שנתנו ותיקי הגדוד למתגייסים הצעירים. בתום המלחמה עבר דורי לגדוד "הראשון ליהודה" והיה בין החיילים שהשתתפו בהגנה על תל אביב במאורעות 1921. דורי השתחרר עם פירוק הגדוד. לאחר לימודי הנדסה בבלגיה חזר לארץ-ישראל, הצטרף ל"הגנה" והיה מפקד אזור חיפה. בהמשך מונה לראש המטה הכללי של "הגנה". כשהוקם צה"ל מינה ראש הממשלה דוד בן-גוריון את יעקב דורי לרמטכ"ל הראשון. לימים סיכם דורי את הערכים המרכזיים שהעבירו לדעתו יוצאי הגדודים העבריים לאנשי "הגנה" ולמקימי צה"ל:

- אנשי הגדוד באו מכל שכבות העם והיוו בבואה נאמנה של האוכלוסייה היהודית באותם ימים. "היה זה לנו מבחן ראשון לצבא לאומי בדיקותיו לכור מחצבתו - לעם ולחברה שממנה יצא."
- הגדודים הנחילו ערך של שמירה על זהות לאומית ונאמנות לשליחות.
- השירות בגדודים העבריים בתנאי המשמעת הנוקשה של הצבא הבריטי, הקנה לקחים בדבר חשיבות המשמעת כערך חיוני בצבא.
- הידע הטכני והמקצועי שרכשו הועבר לבאים אחריהם.

הקרב על טירת צבי

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

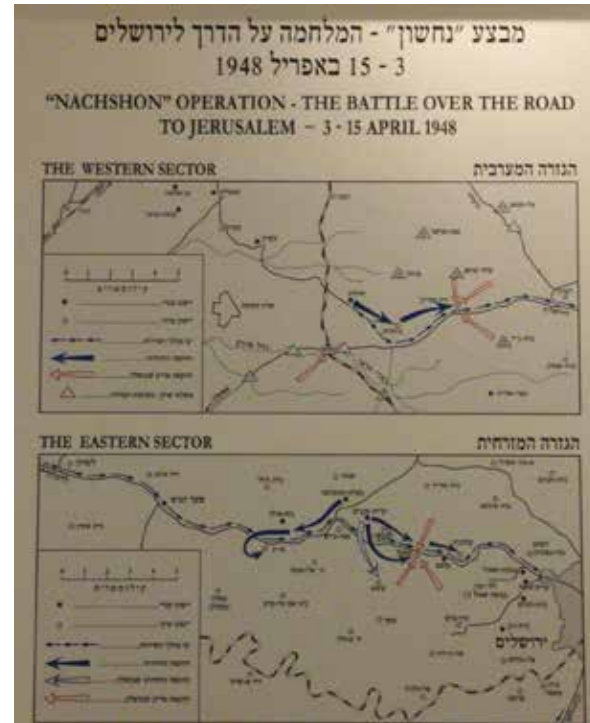

תוכנית ד' ומבצע "נחשון"; הקרב על טירת צבי

הקרב על טירת צבי

ב-10 במרץ 1948 השלים הפיקוד העליון של ה"הגנה" את תכנונה של תוכנית ד'. התוכנית הוכנה בשעה שהיישוב היה נתון במלחמה קשה, ונועדה להבטיח "השתלטות על שטחה של המדינה העברית והגנה על גבולותיה וכן גם על גושי ההתיישבות והאוכלוסייה העברית שמחוץ לגבולות". תוכנית ד' העבירה את ה"הגנה" מתפיסה הגנתית לתפיסה התקפית ואפשרה לכוחותינו לקדם את פני צבאות ערב הפולשים, לשמור על גבולות החלוקה ואף להרחיבם. התוכנית כללה שורה של מבצעים, שהראשון שבהם היה מבצע "נחשון".

מבצע "נחשון", שנערך בימים שבין ה-3 באפריל ל-15 באפריל 1948, נועד לפרוץ את הדרך לירושלים ולהסיר מעליה את המצור. במבצע הופעל כוח שמנה כ-1,500 לוחמים, מספר חסר תקדים. מפקד המבצע היה שמעון אבידן, מפקד חטיבת "גבעתי", ולוחמי המבצע השתייכו לחטיבות "גבעתי", "אלכסנדרוני" ופלמ"ח. מבצע "נחשון" חולל מפנה בשיטת הלחימה: מלוחמה זעירה עברו כוחות ה"הגנה" למבצעים התקפיים מורכבים, אשר נועדו לנצח את כוחות האויב ולתפוס דרך קבע שטחים חיוניים.

ב-16 בפברואר 1948 החלה המתקפה. חברי טירת צבי התכוננו לקראתה הודות למידע מודיעיני שמסרו להם אנשי הש"י (שירות הידיעות של ה"הגנה") על ההתקפה הקרבה. טירת צבי עמדה מול המתקפה בגבורה, וגם השמיים עזרו - זמן קצר לאחר תחילת ההתקפה החלו לרדת גשמים עזים שהקשו על תנועת הכוחות הערביים וגרמו נזק לכלי נשקם. בהעדר תיאום ופיקוד, ירו אנשיו של קאוקג'י זה על זה, ולבסוף ספג הכוח הערבי אבדות מרובות ונסוג.

עמידתה של טירת צבי העלתה מאוד את המורל ביישוב. שמו של הקיבוץ הונצח בשמה של ספינת מעפילים שהפליגה באפריל 1948 מחופי איטליה ועל סיפונה 798 איש, ושמה "אוניית ה'הגנה' - טירת צבי".

י"ר עמותת "דור הפלמ"ח" אלוף (מיל') ישעיהו גביש מקבל למשמרת את סכיניו של יעקב ליזרוביץ

צביקה כהן בפגישה עם תלמידים בחדר אוצר תמונות הפלמ"ח

סמל הפלמ"ח החרוט על נדן סכיניו של יעקב ליזרוביץ

צביקה כהן הפצוע - מתוך אלבומי "אוצר התמונות"

"ביום הראשון למדינת ישראל אני סיימתי את הקריירה הצבאית שלי"

קרבות מלכיה היו מהקרבות הקשים של מלחמת העצמאות, בהם נטלו חלק יחידות פלמ"ח של חטיבת "יפתח"

לקראת ה-14.5.48 קולה של המדינה העומדת להיוולד כבר ניסר באוויר, ברור היה כי צפויה פלישה של צבאות ערב למדינת ישראל. אחד מצירי הפלישה האפשריים היה דרך מלכיה, אזור חשוב מאוד מבחינה אסטרטגית, ממנה אפשר היה להתקדם ללב הגליל ולרדת לעמק החולה.

על הגדוד הראשון של הפלמ"ח בפיקודו של דן לנר (לימים אלוף בצה"ל) הוטל לחסום את פלישת הלבנונים באזור מלכיה. לכיבוש הכפר הערבי הוקצו שלוש מפלוגות הגדוד עליהן פיקדו: יצחק "חקה" חופי, ישעיהו "שייקה" גביש ואסף שמחוני (שלושתם לימים אלופים בצה"ל).

אל אזור מלכיה הגיע הגדוד במסע רגלי מפרך שערך יומיים. הקרב עצמו היה קשה ונסתיים בכישלון צבאי. כ-24 לוחמים נהרגו, מהם שנותרו בשטח, ונחשבים ככאלו שמקום קבורתם אינו ידוע. בנוסף כ-120 לוחמים נפצעו (ביניהם גם המ"פ שייקה גביש).

בהמשך נערכו באזור עוד 3 קרבות, מלכיה נכבשה רק בסוף אוקטובר 1948, באחד הקרבות האחרונים של מלחמת העצמאות בצפון.

אנדרטה לחללי הפלמ"ח הוקמה במקום שנה לאחר הקרבות, האנדרטה נחשפה במפקד חגיגי במעמד אנשי חטיבת "יפתח" ומפקדי הפלמ"ח. קרב מלכיה הראשון הונצח גם בספרות. ספרו של הסופר והעיתונאי, יצחק טישלר, "אחרונים על הרכס" עוסק בקרב בהרחבה. גם בספרו של חנוך ברטוב, "מחוץ לאופק, מעבר לרחוב", העוסק בקורותיה של משפחה אחת, מסופר על הקרב שבו נהרג בן המשפחה.

אחד הלוחמים בקרב מלכיה היה צבי "צביקה" כהן

צביקה נולד בשנת 1928 בתל אביב. בגיל 16 הצטרף לתנועת הנוער "גורדוניה" דרכה התגייס לארגון ה"הגנה" ומשם, באוקטובר 1947, הצטרף לפלמ"ח

להכשרה המגויסת ברמת דוד במהלך הקרב צבי נפצע מכדור בזרוע והתפנה בכוחות עצמו במסע רגלי של 12 שעות, בזמן שהכדורים שורקים מעליו. לקראת הערב הגיע לרמות נפתלי ושם קיבל עזרה רפואית. צבי תמיד אומר "ביום הראשון למדינת ישראל אני סיימתי את הקריירה הצבאית שלי".

לאחר השיקום והשחרור מצה"ל עסק צבי במקצוע החרטות הן כעצמאי והן כשכיר. כיום צבי מתנדב ב"אוצר התמונות" של בית הפלמ"ח שם אפשר למצוא למעלה מ-30,000 תמונות, מסודרות במאה אלבומים ויותר. הם מאורגנים לפי נושאים, יחידות, חטיבות והכשרות. צבי מגיע על בסיס כמעט יומי למוזיאון כדי לספר את סיפורו לתלמידים, חיילים ושאר המבקרים.

יעקב "לייזר" ליזרוביץ

לוחם נוסף שהשתתף בקרב במלכיה היה יעקב ("לייזר") ליזרוביץ. יעקב היה ניצול שואה. הוא נולד בשנת 1928 ברומניה. בשנת 1946 החליט לעלות לארץ ישראל, תהליך ההעפלה היה ארוך ומפותל, וכלל גם מעצר במחנה בעתלית. עם פרוץ מלחמת העצמאות הצטרף יעקב לפלמ"ח, וצורף לגדוד הראשון של חטיבת "יפתח".

הקרב במלכיה היה הקרב הראשון שבו השתתף יעקב כחובש קרבי. קרב זה היה עבורו גם האחרון, הוא נפל בקרב והוכרז כחלל על פי העדויות. ב"חדר הנופלים" של בית הפלמ"ח מאורגנת מגירה אישית לכול נופל\ת המכילה את קורות החיים ומקום נפילתו של החלל. בנוסף מכילות המגירות תמונות, מסמכים, מכתבים, חוברות זיכרון וחפצים של הנופלים השונים אשר רובם נמסרו על ידי בני המשפחות. במגירה של יעקב ליזרוביץ אפשר למצוא את הסכין האישית שלו שהגיעה לבית הפלמ"ח בדרך ייחודית ומדהימה:

בשנת 2012 כמעט 64 שנים אחרי הקרב במלכיה, אספן נשק קר התקשר לבית הפלמ"ח וסיפר כי רכש בשוק הפשפשים באזור חיפה סכין בנדן עור שעליו

חרוטים מצד אחד סמל הפלמ"ח ומצידו השני השם יעקב ליזרוביץ. באתר האינטרנט של בית הפלמ"ח מופיעה רשימת חברי הפלמ"ח, דרכה מצא האספן את פרטי המשפחה וביקש למסור להם את הסכין. אך במקום שהסכין תתגלגל בין תשע משפחות האחיינים הוחלט כי גלגול הסכין יסתיים במגירה של יעקב ליזרוביץ ב"חדר ההנצחה" בבית הפלמ"ח.

אחרי 70 שנה עדיין נשאלת השאלה כיצד הגיעה הסכין אל הרוכל בשוק? האם נאסף על ידי ערבי מהכפר מלכיה או חייל לבנוני בימים שבין הקרב הראשון במלכיה לקרב השני? האם מאלו שחיפשו את גופות החללים שנותרו בשטח ואספו את הסכין? יש גם אפשרויות דמיוניות יותר - כאלה שמחן עושים סרטים בהוליווד...

"אוצר תמונות הפלמ"ח", חדר "נופלי הפלמ"ח", אתר הפלמ"ח והספרייה - כולם עומדים לרשותכם. מוזמנים לבוא ולבקר.

לוחמת האצ"ל בירושלים
(מחזיקה סטן תוצרת
האצ"ל)

לוחמי האצ"ל בעמדה בירושלים
(ארכיון מכון זבזבינסקי)

האצ"ל במבצע קילשון

ב-19 במאי פתח הלגיון הערבי, מעמדותיו בשופפאט, בירי ארטילרי כבד של מרגמות ותותחים על בית הספר לשוטרים ועל עמדות האצ"ל בשייח' ג'ראח. בחסות ההפגזה התקדמו שישה משוריינים חמושים בתותחים ומקלעים לעבר שייח' ג'ראח. אשר ברנבלום ("דן"), מפקד העמדה הקיצונית בשייח' ג'ראח, ניסה לעצור את הטור המשוריין באמצעות ירי מקלע. לאחר שחלק מאנשיו נפגעו הוא נאלץ לסגת לבית הספר לשוטרים.

הלגיון הערבי המשיך במתקפה לעבר בית הספר לשוטרים. בהעדר תעלות קשר, נעו לוחמי האצ"ל חשופים ומספר הנפגעים הלך וגדל. מגדל השמירה, שעליו מוקמה עמדת מקלע, נפגע מפגז ועלה באש. פגז נוסף גרם למותו של מפקד הכוח, יהושע גולדשמיד.

ממטה הפיקוד, שהתמקם על גג בית בשכונת פאג"י, צפו על המתחם מפקד האצ"ל בירושלים מרדכי רענן, אליהו מרידור ויהושע גרוס ("עצמון") (המהנדס שהיה אחראי על הביצורים במקום). פגז שפגע במעקה הבניין קטע את רגלו של עצמון ורענן נפצע קל מרסיסים. רענן ומרידור הורידו את עצמון מהגג, אולם פגז נוסף שהתפוצץ לידם פצע את מרידור שאיבד את עינו הימנית. בשלב זה ניתנה פקודת נסיגה מבית הספר לשוטרים. הלוחמים הבריאים נשאו על כתפיהם את הפצועים ואת גופות החללים.

בקרב על בית הספר לשוטרים נהרגו שישה לוחמים ונפצעו חמישה-עשר.

הבריטים את כל האסירים למחנה המעצר בעתלית. בין הלוחמים שפרצו למגרש הרוסים היו כאלה שבילו תקופות שונות בין כותלי בית הסוהר. הם חשו סיפוק מיוחד להגיע שוב למקום כלאם, הפעם עם נשק ביד ולא אזוקים בידיהם ורגליהם. ממגרש הרוסים פנו הלוחמים לעבר מוסררה ושם נתקלו באש חזקה שמנעה את התקדמותם. בינתיים הגיעו למקום כוחות של ה"הגנה" שקיבלו את הפיקוד על המקום (בהתאם לתוכנית מבצע קילשון, ה"הגנה" הייתה אמורה להחזיק במקום). מבסיס האצ"ל בשכונת מאה שערים יצאו הלוחמים בפיקודו של יהושע לנדנר ("אלקים") והסתערו על השטח שפינו הבריטים. יהושע ואנשיו חתכו את גדר התיל שהקיפה את בניין בית-החולים האיטלקי אשר שימש אכסניה לחיל התעופה הבריטי, פרצו פנימה והניפו את הדגל הלאומי על הגג.

ליד בתי פאג"י התרכזו שלוש גונדות (מחלקות) כדי להשתתף בכיבוש בית הספר לשוטרים. האחת בפיקודו של בן-ציון כהן ("גיורא"), שזה עתה החלים מן הפציעה שנפצע בקרב על דיר-יאסין, והשנייה בפיקודו של יהודה טרייביש ("מנשה"). גונדה שלישית הגיעה מבסיס עץ חיים. על המבצע פיקד קצין המבצעים של האצ"ל בירושלים, יהושע גולדשמיד ("גל").

ההתקדמות לעבר המתחם נעשתה בשלושה ראשים. כל יחידה צוידה במספרים מיוחדים לחיתוך גדר התיל שהקיפה את המחנה. לאחר החדירה התברר שהמחנה ריק מאדם. במחנה נמצאו מחסן תחמושת וכמויות ניכרות של דלק. משם יצאו הלוחמים בשלושה ראשים לכיוון שייח' ג'ראח כשבכל יחידה כתריסר לוחמים מצוידים בנשק קל ומקלע אחד. על גיורא הוטל לתפוס את בית הקשתות ממזרח לבית הספר לשוטרים, ואילו על מנשה הוטל להתקדם בשני טורים לעבר שכונת נחלת שמעון ולהתחבר עם הכוח של גיורא. למרות ההתנגדות הערבית השתלטו הכוחות על שייח' ג'ראח, מה שאפשר העלאת תגבורת של לוחמים ונשק להר הצופים.

מבצע קילשון נועד לשמור על השטח היהודי של ירושלים ולהשתלט על שטחים שהיו עד אז בשליטת הבריטים ושאותם התכננו לעזוב עם סיום המנדט. במבצע, שנערך בין התאריכים 14-18 במאי 1948, השתתפו כוחות של ה"הגנה" והאצ"ל. במבצע תוכננה השתלטות על שלושה אזורים, ולכן כונה בשם קילשון (שלוש שיניים). קילשון **צפון** - כיבוש שייח' ג'ראח, המושבה האמריקאית ובית הספר לשוטרים. קילשון **מרכז** - השתלטות על מתחם פּוּוּינגראד (מגרש הרוסים וסביבתו), מנזר נוטרדאם, בנייני ימק"א ומלון המלך דוד (העיר העתיקה לא נכללה בתוכנית). קילשון **דרום** - כיבוש טלביה, המושבה הגרמנית, המושבה היוונית, אבו תור, בקעה, תלפיות, מחנות הצבא הבריטי - אלנבי ואל-עלמין, תחנת הרכבת ובניין המדפיס הממשלתי.

עיקר הכוח במבצע קילשון רוכז בדרום, פי אחד וחצי מן הכוח שהוקצה לצפון. דוד שאלתיאל, מפקד ה"הגנה" בירושלים הסביר: "הסכנה לצפון ירושלים הייתה קטנה מהסכנה לדרום העיר. הערכתנו הייתה, לפי ריכוזי האויב, שהתקפתו העיקרית תבוא מדרום ולא מצפון". בפועל לחמו חיילי הלגיון הערבי בצפון ירושלים בכוחות משמעותיים בהרבה מכפי שהוערך תחילה.

בבוקר יום שישי ה-14 במאי הבחין הזקיף של בסיס האצ"ל בבתי פיינגולד כי הבריטים עורכים מסדר יציאה במגרש הרוסים. לאחר המסדר עלו החיילים למכוניות ויצאו את העיר. כך באו לקיצן שלושים שנות שלטון בריטי בירושלים.

מיד לאחר שעזבה השירה יצאו לוחמי האצ"ל מבסיס בתי פיינגולד, בפיקודו של יהודה טרייביש ("מנשה"), לעבר בניין ג'נרלי, שנמצא ריק מאדם והניפו את דגל הלאום על פסל האריה המכונף שעל גג הבניין. משם פנו הלוחמים לעבר מגרש הרוסים שבו שכנו עד אז המשטרה הבריטית ובית הסוהר שבו נכלאו לוחמי המחתרנות.

לוחמי האצ"ל מצאו את המקום ריק מאדם שכן לפני שעזבו את המקום העבירו

הקרבות על יהודייה ומשמר הירדן

הקרבת על יהודייה

ביום 4 במאי 1948, עשרה ימים לפני הכרזת המדינה, כבשו כוחות האצ"ל את הכפר יהודייה, שממנו יצאו תוקפי השיירות היהודיות באזור ואשר שימש כמקום משכנן של הכנופיות במחוז לוד, בראשותו של חסן סלמה. לאחר הכיבוש הקימו כוחות האצ"ל באזור מפקדה מאולתרת עם חדרי קשר ומגדל תצפית על צריח המסגד. החיילות של האצ"ל איישו את המקום ושימשו כתצפיתנית. חודש ושבע לאחר מכן, ביום 11 ביוני לפנות בוקר, מפתיע כוח גדול וחמוש היטב של הלגיון הערבי את כוחות האצ"ל ביהודייה והמקום נופל לידיהם. כשכוחות האצ"ל הנסוגים עמדו לצאת לכיוון פתח-תקווה, בקע קול ממכשיר הקשר: "המפקדת, אני שומעת קולות של ערבים ואיני יודעת מה לעשות". היה זה קולה של התצפיתנית מרים אהרוני, שנשארה על צריח המסגד ללא יכולת נסיגה. המפקדת רות מוריץ, עולה חדשה מאוסטרליה, התעשתה ראשונה מן ההלם שאחז בלוחמים, נטלה מקלע "ברן" ורצה לכיוון המסגד כדי לחלץ את חברתה. את האזור כולו איישו כוחות ערביים ובכל זאת רות מצליחה להגיע עד למסגד, עולה במדרגות הלולייניות, אך, כשהיא מגיעה אליה מתברר שהערבים בעקבותיה... כדי לא ליפול בידיהם בחיים (גורלן ברור להן) קפצו שתיהן מצריח המסגד ונהרגו. רות הי"ד הייתה מאורסת לאברהם כנעני הי"ד, שנפל שבועיים קודם לכן, במערכה על יפו. היא אינה חוזרת לביתה לבכות אותו אלא חוזרת לחזית, ושם מוצאת את מותה.

הקרבת על משמר הירדן

המושבה משמר הירדן נוסדה בשנת 1890. היא נמצאת סמוך לגשר בנות יעקב, בין ראש פינה למרכז רמת הגולן. משמר הירדן סבלה מבעיות ביטחוניות קשות – היא קרובה לגבול הסורי, מוקפת בכפרים ערביים. לאורך כל שנות קיומה, ובעיקר במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939), סבלה מהתנכלויות בלתי פוסקות מצד שכניה הערבים. המצב הביטחוני הקשה השפיע כמובן גם על מצבם הכלכלי של התושבים. המושבה התפתחה באיטיות והמתיישבים לא הצליחו להתבסס

כלכלית למרות כל מאמציהם. יחד עם זאת, התנאים הטופוגרפיים המיוחדים של המקום אפשרו לאצ"ל ולתנועת הנוער בית"ר לקיים במקום קורסי מפקדים, אימונים בנשק, ייצור אמל"ח ושדאות. הקרבה לבסיסי אימונים הביאה עמה גם תנופה התיישבותית, וכך בראשית 1947 עלו להתיישבות במשמר הירדן חברי ארגון "ווג'וד" (ע"ש המדינאי הבריטי אוהד הציונות יאשיה ווג'וד), שמנו כ-70 חברי בית"ר ואצ"ל, רובם משוחררי הצבא הבריטי או ניצולי שואה. לא תמיד הכול הלך חלק – בשנת 1939, במהלך אימון במשמר הירדן, נעצרו 42 חניכי קורס סגנים של האצ"ל בידי המשטרה הבריטית. 38 הגברים נשפטו ונכלאו בכלא עכו, וארבע הנשים נשלחו למאסר בכלא הנשים בבית לחם. באפריל 1948, לקראת פלישת צבאות ערב, החלו תושבי משמר הירדן לשים לב לתנועה מוגברת של כוחות צבא סוריים לאורך הגבול. הם פונים מיד לחטיבת "עודד" של ה"הגנה" ומבקשים לשלוח תגבורת קבועה להגנת המושבה. משנענים בשלילה (כנראה משיקולי תעדוף של מקומות אחרים שזקוקים להגנה), הם מחליטים לפנות למפקדת האצ"ל, שמסכימה מיד ושולחת למקום כוח תגבור של 12 לוחמים. קבוצה זו לא מגיעה למשמר הירדן. היא נעצרת במחסום דרכים של הפלמ"ח ליד קיבוץ גינזור, חבריה מורדים מהאוטובוס ונדרשים למסור את נשקם. כשסירבו הם נלקחו בכוח לשטח הקיבוץ, הוכו, נשקם הוחרם והם גורשו חזרה לת"א. אנשי ה"הגנה" נימקו מעשה זה ברצון להבטיח את אחדות הפיקוד, טענה שלא נתקבלה על ידי מפקדת האצ"ל. הניסיון השני (לאחר כמה ימים) היה מוצלח יותר והם השתלבו בהגנת המקום.

ההתקפה הסורית על משמר הירדן החלה ב-17 במאי 1948

גם כאן, כמו במרבית הקרבות במלחמת העצמאות, הסיפור הוא של מעטים מול רבים. מול הצבא הסורי שכלל פלוגות חי"ר וארטילריה, עמדו כארבעים מגינים – בני המושבה, מתישבי גרעין "ווג'וד", תגבורת האצ"ל ותגבורת מיישובי הסביבה. את המתקפה הראשונה מצליחים מגיני משמר הירדן להדוף בעזרת אש מקלעים בלבד (נשק קל מול טנקים ותותחים סוריים!) ולקראת ערב נאלץ האויב לסגת.

אבל הסורים לא מתייאשים ולאחר כמה ימים הם מחדשים את המתקפה בכוח שמנה יותר מאלף חיילים. הם מקיפים את המושבה משלושה צדדים ומצליחים לנתק מראש פינה. בשלב הזה המגינים על סף ייאוש, התחמושת אזלת אולם הם נחושים להחזיק מעמד עד הכדור האחרון. בסופו של דבר אש תותחי צה"ל, שנפתחה לעבר הסורים מכיוון מחניים, גרמה לשבירתם ולנסיגתם בפעם השנייה. בשטח נותרו עשרות הרוגים ופצועים סורים וכלי נשק רבים.

המתקפה השלישית על משמר הירדן החלה בבוקר ה-10 ביוני

חטיבה סורית בסיוע שריוניות, טנקים ומטוסים מצליחה לפרוץ את קו ההגנה הדליל שהוחזק בידי 28 לוחמים ולכבוש את מרבית שטח המושבה. הפצועים והלוחמים הנותרים מתרכזים במרתף אחד הבתים, ששימש גם כמרפאה, ומשם ממשיכים להילחם עד הכדור האחרון. בשעות הצהריים, כשאזלה התחמושת ואפסו כל התקוות, המגינים מחליטים להיכנע. הם שולחים את אליעזר סגל (מאנשי המושבה) לצאת אל הסורים ולהודיע על כניעה, אולם הוא נורה ונהרג במקום. 29 לוחמים, גברים ונשים, חלקם פצועים, נפלו בשבי. הם שוחררו לאחר כשנה (ב-21 ביולי 1949) במסגרת עסקת חילופי השבויים שנחתמה בין ישראל לסוריה בתום מלחמת העצמאות. משמר הירדן לא שוקמה מאז. על אדמותיה הוקם היישוב בני צפת, אשר מאוחר יותר שינה את שמו ל"משמר הירדן" לזכר המושבה החרבה. במקום שבו עמדו בתי המושבה, ניצבת כיום אנדרטה ועליה חקוקים שמותיהם של 15 הלוחמים שנפלו במערכה.

בשבי הסורי

הובלת מים למשמר הירדן לאחר פיצוץ הטורבינה

נשים בשבי

הצילומים באדיבות מכון ז'בוטינסקי

מחברות העדות של כרמי הבל

מכתב שהוברח מהכלא בתוך סיגריה

דף תפילה

מעטפת דואר מהשבי לתל אביב עם חותמת הצלב האדום והצנזורה הישראלית

מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל

בשני ירדן

ביום 28 במאי 1948, בסביבות השעה 10 בבוקר, חוצים שני רבנים כפופי גו את ההריסות, בידם סמרטוט לבן ומגיעים לגבול האש, ה'חקורה'. הם מנופפים בחולשה בדגל הלבן שיתנופף מעל המקום שעליו נחתום על תנאי הכניעה... הלגיונרים מורידים מאיתנו את כל מה שנותר, כולל מפתחות ביתנו שאולי לא נראה עוד לעולם. כך מסתיים פרק מן האודיסיאה של ניצולי העיר העתיקה בירושלים במחנה הערבי אום ג'ל. אלוהים יבוא לעזרתנו.

במילים אלה מתאר לוחם הפלמ"ח כרמי הבל את סיום הלחימה על העיר העתיקה בירושלים והנפילה בשבי ירדן. התיאור הוא חלק ממסמך עדות אישי שכתב כרמי בשבי, במחברת שעליה מתנוסס דיוקנו של עבדאללה, מלך ירדן. את המחברת הצליח כרמי להשיג מאחד השומרים. המסמך כולו נכתב בסתר, בצרפתית, בכתב קצרנות. לימים גילה כרמי כי "כתב הסתרים" עורר חששות בקרב חלק מחבריו לשבי ולכן החליט להטמין את המחברת בחול עד יום השחרור.

אחד מחבריו הקרובים של כרמי במחנה השבויים היה שלמה שוהם, לימים פרופסור שלמה גיורא שוהם, קרימינולוג, הוגה דעות וחתן פרס ישראל. שוהם נפל בשבי הלגיון לאחר שלחם בגוש עציון. שנים רבות אחר כך פרסם את ספרו "אוהל המצורעים". בספר מוצגת התמודדות היחיד על רקע הארה ייחודית של כל הרעיון הציוני, ומחנה השבויים הירדני מוצג כזירה המשקפת את כל המאבקים שהתחוללו ביישוב היהודי.

"בשבי התעורר הצימאון האדיר לידע. היו לי מפגשים עם אנשים ענקי רוח (...). כרמי הבל - האינטלקטואל הצרפתי מהעיר העתיקה - לימד אותי צרפתית, כשהוא מאיית עבורי את האותיות על החול (...).

"זה היה מין סיר לחץ כזה, מיקרו-קוסמוס של היישוב היהודי: הגנה, אצ"ל, לח"י ויהודים אנטי ציונים מהעיר העתיקה."

(מתוך "אוהל המצורעים", 1993)

בתצוגה ייחודית במוזיאון, בתוך מכלול התצוגה של מלחמת העצמאות, מוצגת מחברת העדות של כרמי הבל ולצידה צילומים, מכתבים ששלח למשפחתו וחפצים אישיים יום-יומיים שיצר בשבי.

דב וחייליו עם הדגל המצרי שנמסר לקיבוץ נגבה

נפלו בקרב ואשר יחלו כורך אחיון ברחם בנים יתנבר עליהם האייוב אשר נפלו בארצותיהם ורק שסם במחנתה כעיון את קברותיהם. המוסים שבנו, היקרים ביותר, המסורים עד כלה נפש, והיטורים בנשימתם האחרונה, כל אחד מהם רשם דף מזהיר בתולדות מלחמת העזות; ספואר ביהדותו, בחר פסייתו, כמא היום קת יתנבר תולדות היום, עלילת נבדותם ומום — הם ישובו לחיי צנה. סחם יהיו דורות את צמאנם למשפת נבדות.

אך ומה נזכור כי לא למנו סוינה סקוצנת שסני לחטני את דסם. הם חלבו לאורה של שביש החוק, למלחמה על האותת של המלוכה השליטה, על והשלים כויתר, לא חוק מדינים הוא לא יענו תקתיים. הוא חיה הונה בתמוני התישנ האפסיר.

החוק חיה לא ירע המדיה קד אם ינשם, הוא ינשם, כי למנו קמו יהיו לחמי חיות ישראל. בנות החוק חיה היינו סמתיסקט אלטיס, קודי נרבה זננים לתננו רבואת.

ל 1 ת מ י ס

המלחמה עוד לא תמה עוד ניסרא למערכות רבות וכברות. עוד פיקים אייכים לפנינו.

לחיות המלוכה ולחיות ירושלים ניתן את כל אשר לנו גם בימים הבאים, וגם במערכות הבאות נשמור על רוח הקרב וההקרבת על רוח האהבה הנרולת אסירת המים האהבה גדול.

היום ארם נאספים על רגלנו המפואר, המבול ברם ומסבל, שאחרי ברמה, הא יוביל אתכם בדרך העזות לחיות המלוכה השליטה וכתום המשיש נקרא: חוק חוק ונתחוקו בכל כוחות הנום וככל מעינות הנפש חוקו ואמנו לחיים למערכות הבאות עלינו.

לוחמי חרות ישראל

פ ק ו ד ה

לכל לוחמי חרות ישראל, במדינת ישראל.

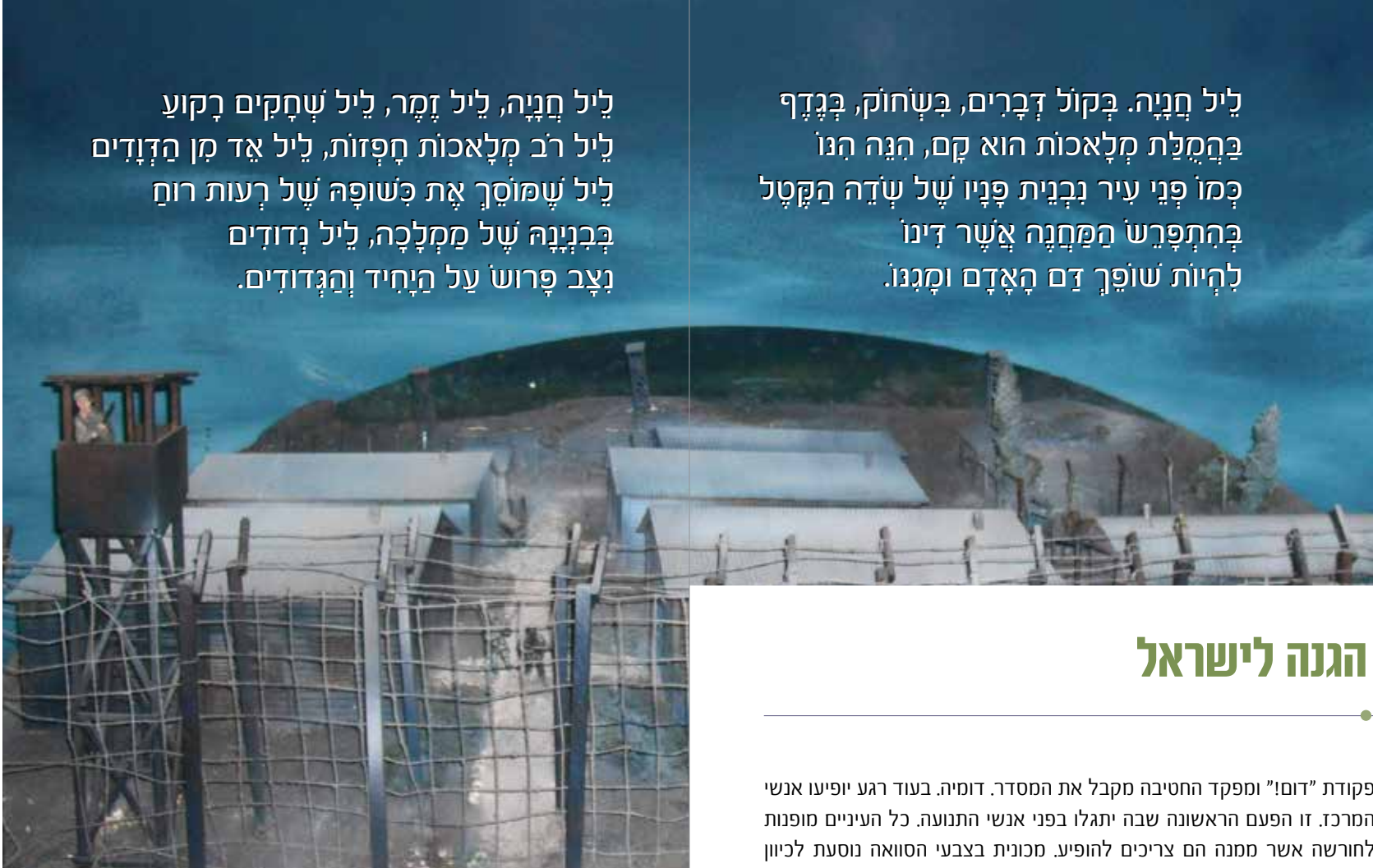
על כל הלוחמים כול הנום לחייבם סוד סמכות חייבו לשם קבלת חירות סם הארציים.

ה מ ר כ ו

ניתנה היום ר יאיר חיות

כבוד לזכרם של הלוחמים

<p>יחסי פנינו לחיים</p> <p>יחסי יוני סמבאורה</p> <p>נפל ככלי באיר מביש חיה קליה ירושלים</p>	
---	--

הבריטים את הארץ הם מסרו את המבנה לערבים מקומיים ולכוחות מצריים, שהחזיקו בה עד שהגיעה תגבורת של צבא הפלישה המצרי שהתבסס שם והעלה את דגלו על תורן. החזקת המצודה בידי הצבא המצרי הביאה לשליטת המצרים על ציר התנועה העיקרי בדרך לבאר שבע ולנגב, ולשליטה מוחלטת על קיבוץ נגבה הסמוך. הכוח שישב במשטרה פתח פעמים רבות באש על הקיבוץ, וטנקים מצריים עלו עליו שוב ושוב וגרמו לו אבדות רבות.

שבעה ניסיונות לכיבוש המשטרה נעשו בידי חטיבת "גבעתי", אך כולם התנפצו על הגדרות, על המוקשים ומול אש הלוחמים המצרים. תחנת המשטרה כונתה "המפלצת על הגבעה", ועד מהרה הפך כיבושה ליעד עיקרי של הלוחמים באזור. המשימה הוטלה על חטיבה 8. דב הבלונדיני (יעקב גרנק) מונה למפקד כוח הפריצה. הוא הבטיח לכבוש את המצודה ולהביא את דגל המשטרה לקיבוץ נגבה, שסבל כה רבות ממנה. אמר ועמד בדיבורו!

הצלחת המבצע נבעה מההחלטה לתקוף בשעות אחר הצהריים מצד מערב, כך שהשמש הכתה בעיניהם של היושבים במצודה, והדבר הקשה עליהם לזהות את מהלכי הכוח התוקף. בחסות אש ארטילרית הצליח הכוח הפורץ להגיע אל תחנת המשטרה עצמה ולפרוץ פתח בה.

אחרי פריצת הגדרות וכניסת לוחמי החטיבה למתחם, נכנעו המצרים שישבו בתחנת המשטרה. עיראק סואידן נכבשה ללא אבדות מצידנו, הדרך לנגב נפרצה ודגלה נמסר לקיבוץ. כיום נקראת המצודה מצודת יואב על שם מפקד המגינים בנגבה יצחק דובנוב המכונה יואב.

נתן אלתרמן, שהיה חייל בגדוד 88 (גדוד ארטילריה), השתתף בקרבות באזור וכתב את השיר "ליל חניה" בהשפעת הקרבות וחוויותיו האישיות.

ליל חניה. בקול דברים, בשחוק, בנגדף בהמלת מלאכות הוא קם, הנה הנו כמו פני עיר נבנית פניו של שדה הקטל בהתפרש המחנה אשר דינו להיות שופך דם האדם ומגנו.

26

מוזיאון לח"י

ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')

ממחתרת לצבא הגנה לישראל

פקודת "דום!" ומפקד החטיבה מקבל את המסדר. דומיה. בעוד רגע יופיעו אנשי המרכז. זו הפעם הראשונה שבה יתגלו בפני אנשי התנועה. כל העיניים מופנות לחורשה אשר ממנה הם צריכים להופיע. מכונית בצבעי הסוואה נוסעת לכיוון החורשה, על מנת להודיע שהכל מוכן ולהביא את אנשי המרכז. היא חוזרת ריקה. אנשי המרכז בחרו להגיע ברגל.

הם צועדים אל מפקד החטיבה. המפקד מוסר: "גדוד לוחמי חירות ישראל לפקודתך!" הונף הדגל.

הגדוד שר "חיילים אלמונים". השירה היתה חרישית אך נוקבת. קשה לדעת מה התרחש בליבו של כל לוחם בעת שירה זו. קשה לדעת מהן התמונות שעברו בפני עינו של כל לוחם בזמן שבחלל האוויר ניסר קולו של אלדד אשר קרא דברי אזכרה ליאיר וללוחמים שנפלו בשנות המלחמה עד עתה. בגמר קריאת האזכרה נשמעת פקודה: "לזכרם אש!". פלוגת קלעים במדי צבא וכובעי פלדה "מכתפים" את רוביהם ושלוש אלומות פולחות את האוויר.

אל הרמקול ניגש גרא (נתן ילין-מור) וקורא את פקודת היום.

במפקד הכריזו הלוחמים: "היינו תנועת מחתרת - לוחמת בנשק אך ורק כלפי האויב הזר, השלטון הזר... לא הכרנו ולא קיבלנו מרות של הסתדרויות שונות, שחסו בצל שלטון בריטי. מכירים אנו ומקבלים אנו מרות של שלטון עברי ממש... שלטון עברי, כל שלטון עברי, טוב או רע, שמאלני או ימני, כל שלטון עברי שישלוט בדרכי הדמוקרטיה, ראשי לתבוע את המרות והוא גם ישיג אותה."

כבר ב-1 באייר תש"ח יצאה פקודה לכל לוחמי לח"י להתגייס ולהצטרף לצבא הגנה לישראל שעומד לקום

מסדר גדול התקיים בשייח'מוניס (כפר ערבי שתושביו נמלטו, היום שוכנת במקום זה אוניברסיטת תל אביב). המסדר התקיים ב-כ' באייר (29/5/1948) והשתתפו בו כ-800 לוחמי לח"י. מרביתם הצטרפו לחטיבה 8, החטיבה המשוריית הראשונה של צה"ל בפקודו של יצחק שדה.

כל שנות קיומו גרס לח"י שהמאבק על ארץ ישראל נטוש בין היהודים לבין השלטון הבריטי, ולא בין יהודים לערבים. היו אף שהאמינו באפשרות של עשיית יד אחת עם הערבים במזרח התיכון למלחמה באימפריאליזם. לאחר הצבעת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 התברר ביתר שאת שההתמודדות עם הערבים היא המערכה הגורלית בה יוכרע עתיד הארץ.

על הסטת המערכה מחזית המלחמה בבריטים לחזית המלחמה בערבים אמר מרכז לח"י: **"בשבילנו אויב הוא כל כוח זר השולט במולדתנו או רוצה לכבוש אותה. אנו ראינו אויב בבריטים, בשעה שאחרים ראו בהם שלטון חוקי. על כן נאלצנו להילחם בכוחות עצמנו, מבלי לחכות עד אשר יכיר הכלל את האמת שלנו. היום האויב הערבי הוא גלוי לכל. על כן אנו מצרפים את כוחנו למלחמה בו..."**

וכך פורסם בעיתון לח"י אז:

כבר משעות הבוקר המוקדמות, נתמלאו הכבישים מכוניות ובתוכן קבוצות לוחמים הנוהרים לבסיס. בשעה 7 בבוקר החלו ההכנות למפקד.

כל קבוצה עברה ליד שולחן שבו נרשמו ונלקחו מהם פרטים. עדיין מורגשים ההרגלים הישנים, הרגלי המחתרת. כמעט כל אדם שנשאל "מה שמך וכתובתך" מהסס רגע ואח"כ מבין שיש צורך בפרטים אלה בצבא. הוא מתכופף ולוחש את שמו וכתובתו כדי שלא יישמע על ידי זרים. קשה להתרגל לא להיות חייל אלמוני. ההכנות נסתיימו בשעה 11 לפני הצהריים. אחד המפקדים של החטיבה מסדר את המסדר בצורת ח'. תורן להנפת הדגל נקבע בחבלים על ג'פ צבאי שהוחרם ע"י המחתרת מהצבא הבריטי.

סיפור הלחימה הקשה בכיבוש משטרת עיראק סואידן במלחמת העצמאות 9 בנובמבר 1948

על הדרך היורדת ממרכז הארץ אל הנגב חלשה תחנת משטרה, שנקראה מצודת עיראק סואידן שנבנתה כמו מצודות בריטיות אחרות כמצודת סיגארט. המבנה הוקם בידי הבריטים לאחר המרד הערבי הגדול (מאורעות 1936-1939) על הציר החשוב שהוביל מסג'דל (אשקלון בימינו) לבית גוברין ולירושלים.

אף שהאדמה שעליה עמדה תחנת המשטרה הייתה בבעלות יהודית, כשעזבו

תמונת הכותרת מתוך העיתון "מברק" מיום שישי י' באדר א' תש"ח, 20.2.1948

בריחת שנים-עשר האסירים

לאחר ההחלטה באו"ם על חלוקת הארץ, ב-29 בנובמבר 1947, פרצה מלחמת העצמאות בארץ וגבר רצונם של האסירים לברוח מן הכלא ולעזור לחבריהם הלוחמים בחוץ. אולם מכשולים רבים עמדו בפניהם: חומות עבות, גדרות תיל גבוהות וסוהרים המשגיחים מכל עבר.

את הבריחה מחדר 23 יזמו אסירי לח"י, ואסירי אצ"ל חברו אליהם. בעזרת עובד מחלקת העבודות הציבוריות של העירייה, יהודי אוהד לח"י בשם שבח יוסף ארליך, השיגו האסירים את מפת צימורות הביוב של מגרש הרוסים. המפה לימדה אותם כי ליד קיר התא שלהם עובר צינור ביוב מרכזי שאחד מפתחי היציאה שלו נמצא הרחק מחומות הכלא. הם החליטו לחפור מנהרה, להתחבר לצינור הביוב ולברוח דרכו אל מחוץ לגדרות הכלא.

אולם כדי לבנותה נדרשו כלים גדולים לצורך החפירה ומקום לפנות אליו את העפר. כמו כן בנייתה של מנהרה כרוכה ברעש רב העשוי לגלות את המתרחש בתא.

אומנם בתחילה השיגו האסירים "כלי חפירה" מהמטבח ומבתי המלאכה ומדי בוקר פיזרו את העפר בשירותים, אולם החפירה לא התקדמה. האסירים החליטו לבקש את "עזרתו" של מנהל הכלא. הם התלוננו בפניו כי הפקודה המחייבת אותם לשטוף את התא מדי יום ביומו מפלה אותם, אסירי חדר 23, לרעה. ראשית, תאם גדול מהרגיל ושנית, הוא נמוך מן המסדרון (קיימת מדרגה גבוהה המקשה על הוצאת המים החוצה), ולכן אינם יכולים לגרוף את מי השטיפה החוצה. ואם לא די בכך, המים מהתאים האחרים זורמים במורד המסדרון ישר לתאם. "ולכן", כך אמרו לו, "אנחנו מבקשים, לחפור בריכה ליד הפתח, כדי שייאספו אליה המים, ואז יוקל עלינו הניקיון". מנהל בית הסוהר התלהב מהרעיון ואף סיפק להם את הציוד הנדרש. עתה היו בידיהם כלים, מריצה לפניו האדמה ומלט להמשך משימתם החשאית ולא היה חשש שהרעש ימשוך תשומת לב.

בסיום החפירה נשלח יהודה פדר (לוחם האצ"ל), האסיר הצנום ביותר בתא, לחול במנהרה ובצינור ולחזור ולדווח לחבריו אם אכן הצליחו במשימת החפירה. שעה ארוכה חיכו בכיליון עיניים לשובו של יהודה וכבר דאגו שמא קרה דבר נורא בדרך. לבסוף חזר כשהוא מתנשף בכבדות. הוא סיפר לחבריו כי המעבר בלתי אפשרי.

החברים חששו שעבדו לחינם ושלא יצליחו לברוח ולשוב לחזית. הם יצרו שוב קשר עם ארליך וביקשו את סיועו והוא אכן הציע רעיון חדש: האסירים יגרמו

לסתימה והצפה במערכת הביוב והוא יגיע עם שני לוחמי לח"י מחופשים לפועלי ביוב "כאילו" לתקן את המערכת, אך למעשה הם יחפרו בור ספיגה בצד השני של הקיר, כדי שהאסירים ייצאו דרכו החוצה.

וכך היה. ביום המיועד הגיע ארליך בליוויי ה"פועלים", כלומר חברי לח"י. הם עברו על פני שומר השער האחורי של מגרש הרוסים ונכנסו אל מערכת הביוב, שם פגשו באסירים שהגיעו בזחילה מן המנהרה. בבור לבשו האסירים על מדיהם בגדי פועלים, עלו מבור הספיגה והמשיכו את דרכם החוצה מן הכלא. השומר שניצב בשער חש בריח החריף העולה מהם, ראה את בגדיהם המלוכלכים ונתן להם לעבור ללא בדיקה נוספת, בעודו משוכנע שהם פועלי הביוב שנכנסו לכלא קודם לכן. כאשר יצאו עוד שני "פועלים" פנה אליהם השומר ושאל אותם בנימה ידידותית: "גמרתם את העבודה?" ומתי, אחד ה"פועלים", ענה לו: "עוד לא, אנו רק יוצאים לאכול ארוחת בוקר. באו עוד פועלים. יש הרבה עבודה שם..." תשובתו של מתי הניחה את דעתו של השומר. רק כשראה כי אין התאמה בין מספר הפועלים הנכנסים והיוצאים, החל לחשוש והזעיק את מנהל הכלא.

בהגיעו לשם ראה המנהל בלורית אדמונית מציצה מתוך הבור. הוא הביט ב"פועל" ואחרי כמה שניות אמר: "אני מכיר אותך, אתה לא פועל, אתה מרקוביץ' אסיר מחדר 23". הבריחה נעצרה. מרקוביץ' היה האסיר השלושה-עשר. שנים-עשר אסירים הצליחו לברוח ב-20 בפברואר 1948 מבית הסוהר המרכזי בירושלים, שמונה אנשי לח"י וארבעה אנשי אצ"ל.

הבריחה מן הכלא לא הייתה אל החופש, אלא "בריחה אל החזית". מבלי ליהנות אפילו יום אחד מחירותם הנכספת הם הצטרפו מיד אל חבריהם הלוחמים. שניים מן הבורחים נפלו במלחמת העצמאות: בני פרחי כהן (1925-1948), אסיר לח"י, שלאחר הקמת המדינה הצטרף לחטיבה 8. נפל בקרב על עוג'ה אל חפיר ביום כ"ד בכסלו תש"ט (26 בדצמבר 1948); אליהו טמלר (זנד) (1920-1948), בכיר אסירי האצ"ל בכלא בירושלים. נפל במילוי תפקידו כמפקד פלוגה (גונדה) בקרב לכיבוש יפו שבו נטל האצ"ל חלק ביום כ"א בניסן תש"ח (30 באפריל 1948).

נחום שושני

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

משלט נחשון; בריחת שנים עשר האסירים

משלט נחשון

נחום "נחשון" שושני נולד בכפר סבא ב-1926, היה נוסר, חבר ומפקד ב"הגנה" ובחי"ש. נתפס ב-2.12.47 בידי הבריטים בדרכו להגן על שכונת יהודיות בירושלים, בתחילת מלחמת העצמאות. נשפט על החזקת נשק והוחזק 51 ימים במעצר ב"קישלה" וכאן - בבית הכלא המרכזי בירושלים.

בזמן שהותו בכלא פתח חוג ללימוד ספרות יפה, הוביל תוכניות תרבות, ועד מהרה התבלט כמנהיג בין האסירים. בכלא פגש מגוון אסירים, ביניהם גם אסירים מהאצ"ל ולח"י, ואף שלא הסכים עם דעותיהם, כתב עליהם: "כל כמה שאתנגד ל'פורשים', הרי נסיבות מאסרם והתנהגותם מוכיחים על כוח מוסרי רב. שמענו על ההרגשה בבית הסוהר בתקופת התליות, ועל עמדתם במשפטים וההודאה בגאון בהשתייכות לארגונם. רק עתה אנו עולים על שביל זה והלואי שנתמיד בו." נחום השתחרר ב-22.1.48 היישר למלחמת העצמאות, וכך הוא כותב: "בחופש, לאחר 51 ימי מאסר. הלכתי וראשי מרחף. שיכרתי היציאה יותר מן הכניסה. נקלעתי לחוץ, לקלחת הרוחת של חמישים ימי מאורעות, והכול חדש, מוזר ונפלא. לא נתנוני לזוז: לחיצות היד וה'מזל טוב' אפפוני מכל צד. רבים לחשו בסוד 'לעתים שמחתי שאתה יושב...לפחות בזה בטוחה הייתי שאתה לא ביניהם...' (בין בני המסגרת השחורה)."

בתחילה הוצב כקצין משרד בירושלים, אך דרש להיות קרבי ולבסוף נתמנה למ"פ בגדוד "מכמש" בחטיבת עצינוי ופיקד על מרחב ארזה בדרך לירושלים. בכ"א באדר ב' תש"ח, 1 באפריל 1948, כבשו כוחות ערביים את אחד המשלטים במחצבות צובא סמוך לקסטל. נחום הגיע עם תגבורת וניסה לשוב ולכבוש את המשלט, אך בשל עדיפות האויב פקד לבסוף על אנשיו לסגת, נשאר אחרון לחפות עליהם, ולא שב. נחום נקבר בתחילה בקיבוץ מעלה החמישה ורק ב-1953 הועבר למנוחת עולמים בקבר אחים בהר הרצל.

המשלט שעליו נפל נקרא על שמו - "משלט נחשון", וכן, כך לפי חבריו, גם מבצע "נחשון" לפריצת הדרך לירושלים. לפני שנים מעטות הוציאה אחותו, שושנה פרמינגר-שושני, ספר עליו בשם "נחום שושני - 'נחשון': קשלו ועליו", וממנו נלקחו הציטוטים.

יחידת המוזיאונים - אגף משפחות, הנצחה ומורשת - משהב"ט

מוזיאון בית "השומר"

כתובת: קיבוץ כפר-גלעדי

טלפון: 04-6941565

Waze: מוזיאון בית השומר, כפר גלעדי

דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 50 איש. שבת: סגור

מוזיאון אסירי המחתרות עכו

כתובת: רחוב ההגנה 10, עכו העתיקה

טלפון: 04-9911375

Waze: מוזיאון אסירי המחתרות, עכו

דוא"ל: Hdakko_Museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30

בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור

מוזיאון ההעפלה וחיל הים ע"ש דוד הכהן

כתובת: רחוב ההגנה 65, חיפה

טלפון: 072-2798030, פקס: 04-8512958

Waze: ההגנה 65, חיפה

דוא"ל: haapala.mus@gmail.com

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 10:00 - 16:00

בימי שישי: לקבוצות ובתיאום מראש. שבת: סגור

מוזיאון בית הגדודים

כתובת: רחוב בן גוריון, מושב אביחיל

טלפון: 09-8629240, 09-8822212

Waze: בית הגדודים, מושב אביחיל

דוא"ל: Hagdudim_Museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:30 - 16:00

בימי שישי: בתיאום מראש לקבוצות מעל 30 איש. שבת: סגור

מוזיאון ה"הגנה" ע"ש אליהו גולומב

המוזיאון הינו חלק ממיזם "שביל העצמאות"

כתובת: שדרות רוטשילד 23, תל אביב - יפו

טלפון: 03-5600809 / 03-5608624

דוא"ל: Hagana_oren@mod.gov.il; Hagana_Museum@mod.gov.il

Waze: רוטשילד 23 תל-אביב

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי- שבת: סגור

מוזיאון הפלמ"ח

כתובת: חיים לבנון 10, רמת אביב, תל אביב - יפו

Waze: בית הפלמח, חיים לבנון 10, תל אביב - יפו

טלפון מחלקת הזמנות: 03-5459800

דוא"ל מחלקת הזמנות: palmach_reservation@mod.gov.il

פתוח בימים:

ראשון - שישי. שבת: סגור

הערה: הביקור במוזיאון בתיאום בלבד.

מוזיאון האצ"ל

כתובת: המלך ג'ורג' 38, תל אביב - יפו

טלפון: 03-5284001 / 03-5253307

Waze: מוזיאון האצ"ל, המלך ג'ורג' 38, תל אביב - יפו

דוא"ל: Etzel_Museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי - שבת: סגור

מוזיאון האצ"ל בתש"ח ע"ש עמיחי פאגלין (גידי)

כתובת: נחום גולדמן 2, טיילת תל אביב - יפו

טלפון: 03-5177180 / 03-5172044

Waze: חניון בית האצ"ל

דוא"ל: etzel48_museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:30

בימי שישי - שבת: סגור.

מוזיאון בתי האוסף לתולדות צה"ל

כתובת: יחזקאל קויפמן, פינת המרד, דרום טיילת תל אביב - יפו

טלפון: 03-5172913

Waze: חניון התחנה, המרד, תל אביב - יפו

דוא"ל: toldot_zahal_museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

בימי שישי - שבת: סגור

מוזיאון לח"י ע"ש אברהם שטרן ('יאיר')

כתובת: אברהם שטרן 8, שכונת פלורנטינו, תל אביב - יפו

טלפון: 03-6837582 / 03-6820288

Waze: מוזיאון בית יאיר אברהם שטרן, אברהם שטרן 8, תל אביב - יפו

דוא"ל: Lehi_Museum@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 8:00 - 16:00

שעות ערב וימי ו' בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור

מוזיאון אסירי המחתרות ירושלים

כתובת: משעול הגבורה 1, מגרש הרוסים, ירושלים

טלפון: 02-6233167 / 02-6233166

פקס: 02-6250651

Waze: עיריית ירושלים, חניון ספרא (חניון בתשלום)

דוא"ל: Hamachtarot_Jerusalem@mod.gov.il

שעות פתיחה:

בימים ראשון - חמישי: 9:00 - 17:00

שעות ערב וימי ו' בתיאום מראש לקבוצות מעל 25 איש. שבת: סגור